

відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям слід розуміти як прояв соціально схвальної, позитивної посткримінальної поведінки, як форму відновлення порушених суспільних відносин і показник зміни самосвідомості винної особи. Іншими словами, залагоджування заподіяної шкоди – це добровільне відновлення тих прав і благ, яких злочинець позбавив свою жертву в результаті вчинення кримінального правопорушення [4, 7].

Виходячи з викладеного, можна зробити висновки, що: 1) поняття шкода та збитки не є тотожними, оскільки збитки є лише різновидом шкоди; 2) відшкодуванням збитків є внесення коштів або майна у фонди фізичної чи юридичної особи, які зазнали матеріальних витрат і понесли втрати внаслідок вчиненого кримінального правопорушення, яке проводиться в розмірі, еквівалентному понесеним втратам; 3) усуненням шкоди є ліквідація шкідливих наслідків кримінального правопорушення, що пов'язані з безпосереднім впливом на фізичну особу, що виникли в потерпілого у зв'язку з протиправним посяганням на нього.

Внесення змін до ст. 45 КК в частині заміни слів «повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» на «згладила заподіяну шкоду» дасть можливість більш точно встановити об'єм і зміст поняття шкоди як одного із самостійних елементів підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності та зведе нанівець дискусію щодо можливості застосування дієслів відшкодувала та усунула.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1995 с.
2. Житний О.О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 320 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти. За ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ; Харків: Юрінком Інтер Право, 2001. 419 с.
4. Куц В. Звільнення від кримінальної відповідальності: деякі аспекти правової природи та порядку застосування. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 2. С. 25–30.
5. Ковітіді О. Ф. Окремі проблеми кримінально-правового регулювання звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 3. С. 96–100.
6. Лемешко О. М. Проблеми забезпечення якості та підвищення ефективності застосування законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності. *Правові засади підвищення боротьби зі злочинністю в Україні*. Харків, 2008. С. 40–42.

Теоретико-методологічні аспекти насильницького зникнення людини

Войтович Євген, Чаркіна Тетяна

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки особи, суспільства та держави від загроз злочинних посягань – найбільш пріоритетне завдання всіх інститутів державної влади в Україні. Українська держава перебуває в стані війни з Російською Федерацією, яка здійснює військову агресію, вчиняє злочини проти волі, честі та гідності військових і цивільного населення. Тому питання про доцільність вивчення насильницького зникнення людини є актуальними, що визначається правовим статусом заборони насильницького зникнення у міжнародному праві, а також особливостями зобов'язань України.

Аналіз досліджень. У дослідження проблеми насильницьких кримінальних правопорушень вагомий внесок зробили вчені-криміналісти України: Ю. П. Алєнін, Л. І. Аркуша, В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, Т. В. Варфоломеєва, В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, В. Я. Горбачевський, І. В. Гора, М. Л. Грібов, А. В. Іщенко, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та інші. Автори Бабін Б. [2], Задоя К. П. [13]., Кузьмічов В. С., Черноус Ю. М. [18], Цвікі В. [26; 27] розглядали питання міжнародно-правового захисту осіб від насильницьких зникнень. Однак, проблема теоретико-методологічної бази насильницького зникнення людини недостатньо висвітлена в юридичній літературі, потребує вивчення.

Метою статті є вивчення теоретико-методологічних засад дослідження насильницького зникнення людини.

Виклад основного матеріалу. Конституція України передбачає захист прав і свобод кожного громадянина та проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3) [15]. Успіх цієї діяльності значною мірою залежить від теоретичних розробок протидії окремим видам кримінальних правопорушень і ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі з тяжкими та особливо тяжкими злочинами проти волі, честі й гідності особи зокрема. Реальне забезпечення дотримання цих прав гарантується нормами кримінального законодавства, які встановлюють відповідальність за посягання на свободу та недоторканність особи. Мова йде, зокрема, про кримінально-правові засоби, передбачені статтею 146-1 Кримінального кодексу України «Насильницьке зникнення» [16].

Криміналістичне забезпечення діяльності у сфері насильницького зникнення людини необхідно реалізовувати на підставі пріоритетності дотриманням положень багатосторонніх міжнародних договорів, що регламентують права і свободи людини. Це Загальна декларація прав людини 1948 р. [12, с. 6–9], Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р., а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї [11], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [20, с. 9–19], Перша резолюція з питань насильницьких зникнень 1978 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. [14, с. 37–44], Європейська конвенція про запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. [9, с. 128–131], Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення 1992 р. [5], Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р. [19], до якої Україна приєдналась у 2015 р. [22].

Сам термін «насильницьке зникнення» (*исп.* – «*desaparición forzada*») з'явився у 60 – 70-х роках ХХ століття, коли такі зникнення стали звичним явищем у державах Латинської Америки. Цей термін позначав грубе порушення прав людини та злочин, вчинений прямо чи опосередковано та за підтримки органів державної влади з метою усунення неугодних осіб [21, с. 6]. Латиноамериканські диктаторські режими воліли просто викрадати людей, котрих вважали «неблагонадійними» (представників робочих і партизанських рухів, а також осіб, котрі їх підтримували). Першими державами, у яких насильницьке зникнення неугодних осіб було частиною державної політики, стали Гватемала й Аргентина (у цій країні насильницькі зникнення були найбільш поширені, мали систематичний характер). Невдовзі подібну практику, жертвами якої стали десятки тисяч людей, впровадили режими інших держав Латинської Америки (зокрема, Колумбії, Чилі, Перу, Мексики, Гондурасу, Сальвадору, Уругваю). Викрадених чи заарештованих людей поміщали в таємні в'язниці, піддавали тортурам і, як правило,

таємно вбивали. При цьому родичі потерпілих назавжди залишались у невіданні про долю своїх близьких і місце їхнього поховання. Навіть після декількох десятиліть після «насильницького зникнення» тисячі людей не можуть домогтися навіть підтвердження факту смерті зниклих безвісти родичів [26, с. 12–13; 51, с. 49–50].

Коли говорять про термін «насильницьке зникнення», мова йде про протиправні дії третіх осіб, які спричинили факт недобровільної відсутності тієї чи іншої особи, а також володіють інформацією про її місцезнаходження. Насильницьке зникнення принципово відрізняється від подібних злочинів тим, що держава бере участь у його плануванні та виконанні. У якості типового «злочину держави» насильницьке зникнення може бути здійснено тільки державними чиновниками або з їх дозволу та за їх підтримки. Участь держави відображено як контекстний елемент у традиційному розумінні насильницького зникнення [25, с. 74].

Європейський Суд із прав людини визначає насильницьке зникнення як особливо тяжку форму – незаконного позбавлення волі, неодноразово наголошував на тому, що «невизнане позбавлення особи волі становить собою повне заперечення всіх гарантій та найбільш жорстоке порушення ст. 5... Ст. 5 слід розглядати як таку, що зобов'язує держави вживати необхідних заходів для попередження ризику насильницького зникнення та проводити негайне й ефективне розслідування кожного випадку, якщо стверджується, що після того, як особа була затримана, її більше ніхто не бачив».

Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року – це рішення Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ООН), один із найважливіших міжнародних документів, що став основою міжнародно-правового захисту прав людини і громадянина [5, с. 6–9]. У Декларації регламентовано особисті, політичні, соціально-економічні права людини. Зокрема, під час криміналістичного забезпечення діяльності Національної поліції України в процесі розшуку безвісно відсутніх осіб мають бути дотриманими: право на життя, свободу та особисту недоторканність; свобода від катувань, чи жорсткого, нелюдського, такого, що принижує гідність, поводження і покарання; право на ефективне відновлення у правах; свобода від довільного арешту, затримання чи вигнання; право на справедливий і гласний розгляд незалежним і безстороннім судом; право вважатися невинуватим, поки винуватість не буде встановлена; свобода від незаконного втручання в особисте і сімейне життя; право на недоторканність житла, таємницю кореспонденції.

Значущими в контексті досліджуваної проблематики є положення Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року [11]. Так, ч. 1 ст. 2 цієї Конвенції зобов'язує держави вживати необхідних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під їх юрисдикцією. Тобто влада повинна вживати превентивних заходів для захисту людини, життя якої наражається на небезпеку злочинних дій з боку іншої особи. Держава має виконувати позитивне зобов'язання щодо охорони життя, органи влади повинні виявляти відомості про наявність реальної або можливої загрози життю третіх осіб, а також застосовувати певні запобіжні заходи в межах своєї компетенції.

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 і 11 до Конвенції [11] мають важливе значення для правозастосовної діяльності, адже зміст цього документа відображає два основні аспекти його дії – матеріально-правовий і процесуальний. Детально регламентовано основні права і свободи людини, гарантовано право на життя, свободу й особисту недоторканність, повагу до приватного та сімейного життя, заборонено катування, гарантовано право на справедливий судовий розгляд, ефективні засоби захисту, закріплено недопустимість покарання поза законом тощо (ст. 2–15). Увагу акцентовано на створенні та функціонуванні Європейського суду з прав людини –

найавторитетнішого судового органу, рішення якого є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції (розділ II) [80].

У ст. 3 Європейської конвенції 1950 р. гарантується право кожної особи не піддаватися катуванням та іншим жорстоким, нелюдським, або таким, що принижують гідність, поводженням або покаранням. У контексті актів насильницького зникнення Європейський Суд із прав людини підтримує більш консервативний підхід, визначаючи, що насильницьке зникнення становить собою одну з форм незаконного позбавлення волі. Європейський Суд із прав людини визначав порушення ст. 3 в контексті актів насильницького зникнення лише за наявності достатньої кількості доказів щодо застосування катувань або інших видів нелюдського поводження.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року закріплює право людини на свободу й особисту недоторканність (ст. 9), гуманне поводження і повагу до гідності, притаманної людській особі (ст. 10); на рівність перед законом і судом, дотримання презумпції невинуватості особи (ст. 14) тощо [20, с. 9–19].

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року визначає, що «жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання» (ст. 3) [14, с. 37–44].

З цією метою Конвенція тлумачить термін «катування» як «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або фізичне чи моральне страждання, з метою: отримання від неї або від третьої особи показань чи визнання; покарання її за дії, які вчинила вона або третя особа, чи у вчиненні яких вона підозрюється; залякування чи примушування її або третьої особи; з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. У цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково» (ст. 1) [14, с. 37–44]. Стаття 15 Конвенції наголошує, що показання особи, які були отримані в результаті катування, не допускаються як докази у справі, за винятком тих, які викривають діяльність особи, обвинуваченої в катуванні.

Ратифікувавши перелічені міжнародні договори, Україна зобов'язалася вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для недопущення порушення прав людини, а в разі виявлення – забезпечити їх швидко та неупереджене розслідування на підставі законодавства, надавати допомогу стосовно цих питань іншим державам – учасникам Конвенції.

В умовах сьогодення надзвичайно важливими є положення міжнародного гуманітарного права, що спрямоване на обмеження наслідків збройних конфліктів і запобігання зникненню людей. Ідеться про Женевську конвенцію 1949 року про захист жертв війни й Додаткові протоколи I і II до неї 1977 року.

Окрему групу становлять міжнародні договори України, які регламентують міжнародне співробітництво компетентних органів держав у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб. У кримінальному провадженні процесуальні дії з метою розшуку безвісно відсутніх осіб, криміналістичного забезпечення цієї діяльності, розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із безвісною відсутністю людей, реалізують у межах міжнародної правової допомоги [4, с. 18].

Так, згідно зі ст. 1 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, «Договірні Сторони зобов'язалися надавати одна одній, відповідно до положень цієї Конвенції, якнайширшу взаємну допомогу у кримінальному переслідуванні правопорушень, покарання яких, на момент прохання про надання

допомоги, підпадає під юрисдикцію судових властей запитуючої Сторони» [9, с. 112–232].

Явище насильницьких зникнень викликало занепокоєння ООН, котра, починаючи з 70-х років ХХ століття, вжила низку заходів для протидії йому. Перша резолюція з питань насильницьких зникнень була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1978 році, котра до того часу розглядала дане питання лише в тому разі, якщо цього вимагало становище в тій чи іншій країні. У своїй резолюції 1978 року Генасамблея звернулася до держав – членів ООН із закликом співробітничати зі спеціалізованими організаціями ООН у справі розшуку та встановлення місцезнаходження осіб, що зникли безвісти. У 1980 році Комісія з прав людини вирішила створити робочу групу з насильницьких або недобровільних зникнень. Ця група складала перелік заходів превентивного характеру та заходів протидії, котрі мали вживатися державами для того, щоб викоринити практику насильницьких зникнень [1].

Будь-який акт насильницького зникнення є образою людської гідності. Він засуджується як заперечення цілей Статуту Організації Об'єднаних Націй і як серйозне та кричуще порушення прав людини і основних свобод, проголошених у Загальній декларації прав людини (1950 р.) та підтверджених і розвинених у міжнародних документах, які стосуються цієї галузі. Будь-який акт насильницького зникнення ставить осіб, які зазнали цього, поза захистом закону, а також спричиняє тяжкі страждання їм та їхнім сім'ям. Він є порушенням норм міжнародного права, яке гарантує, зокрема, право на визнання правосуб'єктності особистості, право на свободу і безпеку особистості та право не зазнавати катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання. Він є також порушенням права на життя чи є серйозною загрозою для цього права.

Відповідно до Декларації систематичні зникнення є злочином проти людяності, порушують право на визнання правосуб'єктності особистості, право на свободу і безпеку особистості та право не зазнавати катувань; вони також є порушенням права на життя або становлять серйозну загрозу для нього. Держави зобов'язані вживати ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів із метою запобігання та припинення актів насильницького зникнення, зокрема, передбачити у кримінальному законодавстві, що такі акти складають тривалий злочин, і встановити громадянську відповідальність.

Всесвітня конференція з прав людини, що відбулася у Відні 14–25 червня 1993 року, привітала прийняття Генеральною Асамблеєю Декларації і закликала всі держави «вжити ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів із метою запобігання, припинення та покарання актів насильницьких зникнень». Всесвітня конференція знову підтвердила «обов'язок усіх держав за будь-яких обставин проводити розслідування у випадках, коли є підстави думати, що на території, яка знаходиться під їх юрисдикцією, мали місце насильницькі зникнення і – якщо твердження відповідають дійсності – піддавати судовому переслідуванню осіб, що винуваті у їх скоєнні». З 1993 року Комісія з прав людини регулярно приймає резолюції, у яких вона з посиланням на Декларацію закликає всі уряди вживати відповідних законодавчих та інших заходів для запобігання та покарання актів насильницьких зникнень і вживати з цією метою заходів на національному й регіональному рівнях і у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй.

У період до створення особливих міжнародних механізмів, покликаних займатися проблемою насильницьких зникнень, судово-правова практика різних міжнародних органів, зокрема Комітету з прав людини Організації Об'єднаних Націй, Міжамериканського суду з прав людини, Європейського суду з прав людини і Палати з прав людини для Боснії і Герцеговини сприяли подальшому розвитку нормативних

принципів, що стосуються насильницьких зникнень. У 2001 році Комісія з прав людини звернулася з проханням до незалежного експерта розглянути існуючі міжнародні кримінально-правові рамки і норми прав людини, що стосуються захисту від насильницьких або недобровільних зникнень, і виявити пробіли для того, щоб забезпечити повний захист від подібних зникнень. У своїй доповіді незалежний експерт дійшов висновку, що право не піддаватися насильницькому зникненню не закріплене в рамках якого-небудь універсального договору і що існує багато пробілів у плані конкретних превентивних заходів, а також ефективних засобів правового захисту та відшкодування шкоди для жертв. Такі пробіли в міжнародній правовій системі обґрунтовували необхідність розробки нового договору.

Відповідно до ст. 6 Мінської конвенції 1993 року з Протоколом 1997 року, договірні сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної договірної сторони, зокрема: «...розшуку осіб, здійснення кримінального переслідування, видачі осіб для їх притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання...» [4].

Зазначене притаманно й двостороннім міжнародним договорам України. Наприклад, відповідно до ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2002 року, така допомога передбачає: «а) отримання показань або заяв осіб; б) забезпечення документами, протоколами й іншими предметами; с) встановлення місцезнаходження чи ідентифікацію фізичних або юридичних осіб і предметів; d) вручення документів; e) передачу осіб, які перебувають під вартою, для дачі показань або з іншою метою; f) здійснення розшуку і вилучення; g) заходи, пов'язані з арештом і конфіскацією майна, реституцією і стягненням штрафів; h) будь-яку іншу форму допомоги, що не заборонена законодавством запитуваної Сторони» [6].

Після публікації доповіді незалежного експерта Комісія з прав людини прийняла у 2003 році рішення взятися за розробку такого договору. У переговорному процесі, що тривав три роки, брали участь понад 70 держав, а також численні неурядові організації, асоціації родичів зниклих осіб і експертів. У результаті *Міжнародна конвенція для захисту всіх осіб від насильницьких зникнень була прийнята Генеральною Асамблеєю в грудні 2006 року* [19]. Вона набере чинності після її ратифікації 20 країнами. На відміну від Декларації, **Конвенція є документом, що має обов'язкову юридичну силу**. У її основу лягли положення Декларації, проте вона також містить нові стандарти і розвиває колишні, які вже були проголошені в тексті Декларації. Крім того, між двома вказаними документами є принципово важлива відмінність у вигляді органу, що передбачається в рамках Конвенції, зі спостереження за здійсненням.

Конвенція ділиться на три частини. У частині першій містяться положення, що стосуються суті документа, і основний акцент робиться на зобов'язаннях держав-учасниць із попередження таких злочинів і покарання за їх вчинення. Згідно з частиною другою, засновується Комітет із насильницьких зникнень. Нарешті, в частині третій викладені формальні вимоги щодо підписання, набуття чинності, поправок і взаємозв'язку між Конвенцією та міжнародним гуманітарним правом. Відзначається також, що підлягають застосуванню будь-які сприятливіші положення про захист осіб від насильницьких зникнень, які містяться в міжнародному праві або внутрішньодержавному законодавстві. Прийняття Конвенції знаменує собою суттєвий прогрес у галузі міжнародного права, особливо оскільки в ній обумовлюється невід'ємне право не піддаватися насильницькому зникненню.

У Міжнародній конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р. [19] зазначено, що жодні виключні обставини, якими б вони не були, чи то стан війни

або загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи інший надзвичайний стан, *не можуть слугувати виправданням насильницького зникнення*. Для цілей цієї Конвенції насильницьким зникненням вважається арешт, затримання, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють із дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. Кожна держава-учасниця вживає відповідних заходів для розслідування дій, визначених у ст. 2, що скоюються особами чи групами осіб, які діють без дозволу, підтримки чи згоди держави, і для віддання правосуддю відповідальних за це осіб.

Окремо варто зауважити, що стаття 4 Конвенції зобов'язує держав-учасниць вживати необхідних заходів для того, щоб насильницьке зникнення кваліфікувалося як правопорушення в її кримінальному праві. Однак до липня 2018 року вітчизняний законодавець не поспішав виокремлювати в КК самостійну норму про відповідальність за вказане діяння. І тільки **12 липня 2018 року Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який набув законної сили 2 серпня 2018 року** [23] і вніс зміни до низки нормативно-правових актів, зокрема до Кримінального кодексу України, доповнивши його новою статтею 146-1 «Насильницьке зникнення».

До вказаного часу було відсутнє належне регулювання правового статусу осіб, зниклих безвісти, що було прогалиною чинного законодавства України, необхідність усунення якої загострилася у зв'язку зі збройним конфліктом в Автономній Республіці Крим та на сході України, повномасштабною війною.

Як і поранені, хворі, позбавлені волі та загиблі, зниклі безвісти є постраждалими від конфлікту особами й мають право на повагу та захист. Проте, на даний час цій категорії осіб приділяється недостатньо уваги. Більш того, можлива участь родичів осіб, зниклих безвісти, у відновленні життя суспільства фактично нівелюється [3].

Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини містять норми, що регулюють питання захисту осіб, зниклих безвісти, та їх родичів, зобов'язуючи органи державної влади вживати всіх можливих заходів для попередження випадків зникнення безвісти та усунення їх наслідків як у мирний час, так і під час збройного конфлікту та інших ситуацій насильства.

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні у своїх доповідях неодноразово звертала увагу на значну кількість осіб, зниклих безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом на території України, наголошуючи на відсутності інформації про таких осіб у їхніх родичів, які їх розшукують.

З метою розшуку осіб, зниклих безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, створено Комісію з питань осіб, зниклих безвісти, – орган, що відповідає за з'ясування долі та місцезнаходження таких осіб. Комісія є держателем Єдиного реєстру даних про осіб, зниклих безвісти, у якому міститься інформація, необхідна для розшуку таких осіб, що збирається з метою встановлення їх місцезнаходження та ідентифікації непізнаних останків [24].

На думку К. П. Задої, доцільність криміналізації насильницького зникнення пов'язана зі специфічністю юридичної природи насильницького зникнення, правовим статусом заборони насильницького зникнення у сучасному міжнародному праві, особливостями окремих зобов'язань України, що впливають з Конвенції, а також із практикою моніторингу Комітетом з насильницьких зникнень національного законодавства держав-учасників Конвенції [13].

Передбачене в законі право знати про долю зниклих родичів досягається в першу чергу шляхом проведення ефективного та якісного досудового розслідування

кримінального правопорушення, вчиненого представником держави, у тому числі іноземної.

На сьогодні загальне визнання акту насильницького зникнення як порушення права особи не піддаватися катуванням або іншим видам нелюдського поводження ще не стало міжнародним стандартом. Разом із тим акт насильницького зникнення становить собою одне з найбільш жорстоких порушень прав людини, абсолютний характер якого закріплений в Міжнародній конвенції 2006 року [19, с. 125].

Висновки. Насильницьке зникнення є одним із найбільш жорстоких порушень прав людини. Такі прояви є особливо поширеним явищем у державах, у яких відбуваються внутрішні конфлікти, та які потерпають від зовнішньої агресії. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р. стала першим міжнародно-правовим зобов'язальним актом, у якому гарантується абсолютне право людини не піддаватися насильницьким зникненням. Приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень висуває перед державою відповідні зобов'язання, зокрема, необхідність ужиття заходів для того, щоб «насильницьке зникнення кваліфікувалося як правопорушення в її кримінальному праві», у чому і вбачаємо перспективність подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Андреу-Гусман Ф. Робоча група ООН для боротьби з насильницькими зникненнями. *Міжнародний журнал Червоного Хреста: Зниклі безвісти*. 2002. № 848. С. 101.
2. Бабін Б. Насильницькі зникнення в Україні. Правові декларації та реалії війни. *Українська правда*. 2019. 24 лютого. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/02/24/7207525/>
3. Войтович Є. М. Поняття насильницького зникнення людини. Актуальні питання криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 282–285.
4. Войтович Є. М. Насильницьке зникнення людини як об'єкт криміналістичного дослідження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 84. С. 16–23.
5. Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення: Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 груд. 1992 р.. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_225
6. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 45. Ст. 3052.
7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року : підпис. 12 груд. 1977 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
8. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 року. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_518
9. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. *Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 112–232.
10. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята в Страсбурзі, 28 лист. 1987 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068
11. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : ратифікована Законом України від 17 лип. 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
12. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена рез. 217 (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. Амстердам–Київ, 1996. С. 6–9.
13. Задоя К. П. Визнання насильницького зникнення злочином sui generis за кримінальним правом України: pro et contra. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 4. С. 59–73.

14. Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання, 1984 року : док. ООН A/RES/39/46. *Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій*. Амстердам–Київ, 1996. С. 37–44.
15. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96- %D0 %B2 %D1 %80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80).
16. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
17. Кримінальний процес: підручник. За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
18. Кузьмічов В. С., Черноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посіб. Київ : КНТ, 2008. 448 с.
19. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: рішення Організації Об'єднаних Націй від 20 грудня 2006 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
20. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання рез. 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій*. Амстердам–Київ, 1996. С. 9–19
21. Ott L. *Enforced Disappearance in International Law*. Cambridge: Intersentia, 2011. P. 6.
22. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень: Закон від 17 черв. 2015 р. № 525-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-19#n2>
23. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: Закон від 12 лип. 2018 р. № 2505-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19>
24. Про утворення Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон від 10 квіт. 2019 р. № 248-р. *Верховна Рада України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2019- %D1 %80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2019-%D1%80)
25. Старостенко Л. В. Співвідношення понять «насильницьке зникнення» та «викрадення людини» в міжнародному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2015. № 3. С. 73–76.
26. Цвікі В. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 124–130.
27. Цвікі В. Ю. Міжнародно-правовий захист осіб від насильницьких зникнень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів, 2017. 237 с.

Особливості викладання правознавства: теоретичні та практичні аспекти навчальної діяльності вчителя

Сергієнко Всеволод

Викладання правознавства в Україні є вкрай актуальним і важливим із численних причин. Україна постійно змінює своє законодавство, адаптуючи його до сучасних реалій та міжнародних стандартів. Громадяни та підприємства повинні бути інформовані про ці зміни, щоб відповідати закону й уникати правопорушень. Правознавство надає громадянам знання про їх права та свободи, а також процедури захисту цих прав. Це особливо важливо в сучасному суспільстві, де права людини та громадянина є основними цінностями. Система правосуддя України постійно потребує кваліфікованих кадрів. Викладання правознавства в ліцеях і університетах допомагає підготувати майбутніх юристів, суддів, адвокатів та інших спеціалістів із правової сфери. Знання про право та корупційні ризики є важливими для боротьби з корупцією. Допомагає формувати антикорупційну свідомість серед громадян і працівників державних органів. Україна є активним учасником міжнародних спільнот і організацій, таких як ООН та ЄС. Розуміння міжнародного права та стандартів є необхідним для взаємодії з міжнародними партнерами та виконання міжнародних зобов'язань.